

Järpströmmen-Mörsil

Arkeologisk utredning 2025
inför kraftledningsarbeten

Undersåker och Mörsil socknar, Åre kommun, Jämtlands län

Terese Olofsson



RAPPORT – JAMTLI 2025:30
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:
Jamtli
Box 709
831 28 Östersund
Tel. 063 - 15 01 00

© Jamtli 2025

Redigering och layout av framsida: Lena Ljungkvist
Bilder: Terese Olofsson Framsida: Husgrund på Skansvallen

Jamtli medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons-licensen CC BY, undantaget Lantmäteriets kartor samt annat upphovsrättsskyddat material.

Länsstyrelsens diarienummer: 3700-2025

ISSN 1654-2045

Innehåll

Sammanfattning.....	1
Bakgrund.....	1
Undersökningens/utredningens bakgrund.....	1
Syfte.....	2
Metod och genomförande.....	2
Nomenklatur.....	3
Områdesbeskrivning.....	3
Sedan tidigare kända lämningar.....	4
Kulturmiljöbeskrivning.....	4
Tidigare inventeringar, utredningar och undersökningar.....	4
Riksintressen.....	5
Arkiv-, kart- och litteraturstudier.....	5
Utredningens genomförande och resultat.....	5
Fältresultat.....	6
Lämningar eller områden som kan vara föremål för ytterligare utredning.....	8
Administrativa uppgifter.....	9
Referenser.....	10
Rapporter.....	10
Digitala källor.....	10

Sammanfattning

Stiftelsen Jamtli har på uppdrag av Länsstyrelsen i Jämtlands län utfört en arkeologisk utredning mellan Järpströmmen och Mörsil, med anledning av Svenska kraftnäts planerade arbeten i kraftledningsgatan. Arbetet utfördes av två arkeologer under två fältdagar i augusti inom området som var 19 km långt och 100 m brett.

Före utredningen fanns sju registrerade lämningar i utredningsområdet (tre fångstgropar, två fossila åkermarker, en brott/täkt samt en bytomt/gårdstomt). Inga nya lämningar registrerades inom uppdraget. Revideringar av äldre registreringar gjordes vid behov och en ny lämning, en fåbodvall med bedömningen fornlämning registrerades av Jamtli inom utredningsområdet tidigare samma sommar, inom ett annat uppdrag.

Tre fornlämningar och en möjlig fornlämning är registrerade inom utredningsområdet, tre fångstgropar och en fåbodvall. Ingrepp i dessa kräver tillstånd från länsstyrelsen. Särskilt fåbodlämningen, som är yttor, kan komma att beröras av kommande arbeten i och i anslutning till ledningsgatan.

Bakgrund

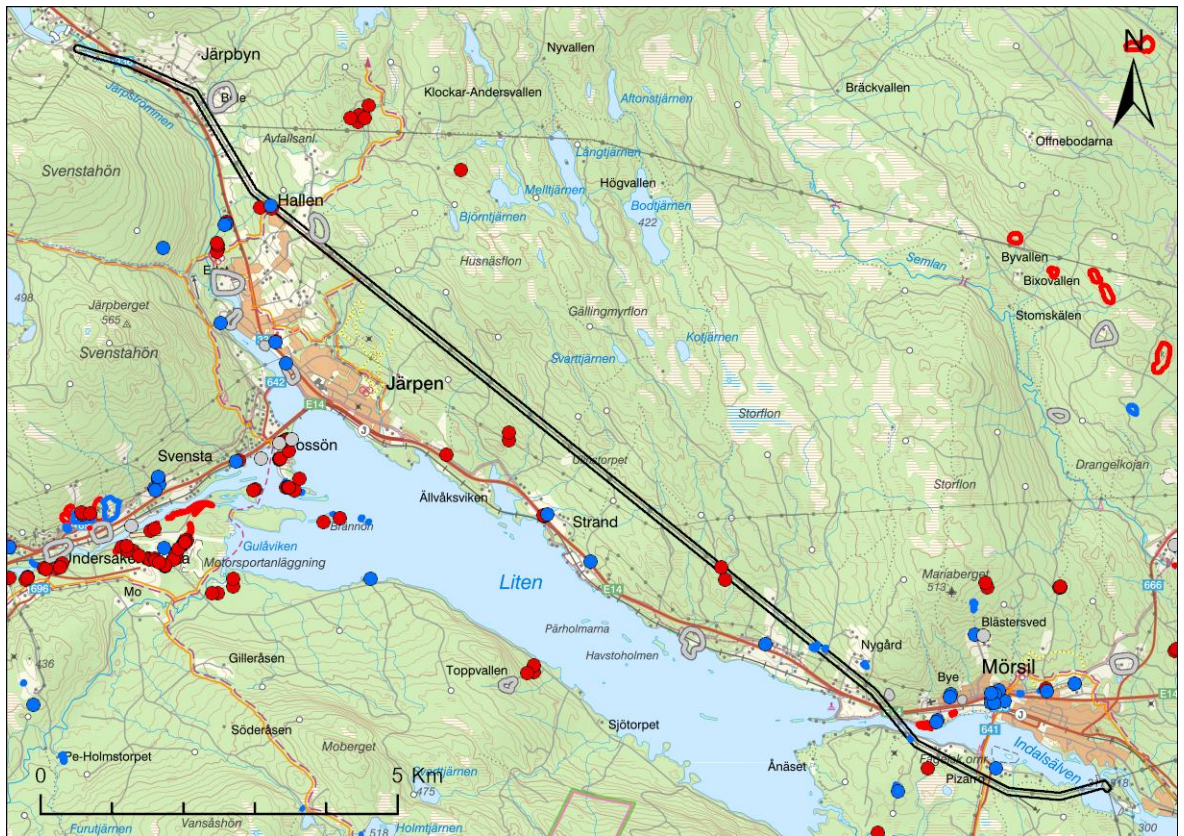
Undersökningens/utredningens bakgrund

Med anledning av Svenska kraftnäts arbeten med kraftledningen mellan Järpströmmen och Midskog (KL 8) beslutade Länsstyrelsen i Jämtlands län om en arkeologisk utredning. Jamtli utförde jobbet mellan Järpströmmen och Mörsil, Åre kn.

Utredningsområdet var 19 km långt och 100 m brett (1,9 km²).

Utredningsområdet består av skogsmark med inslag av odlingsmark. Ett fåtal registreringar fanns i ledningsgatan före utredningen. Dessa bestod av tre fångstgropar, två fossila åkermarker, en brott/täkt samt en bytomt/gårdstomt. Dessa besöktes och nya beskrivningar, geometrier och bedömningar gjordes vid behov.

Under försommaren 2025 utförde Jamtli även en annan utredning i samma område som delvis berörde samma lämningar. En fåbodvall, med bedömningen fornlämning, registrerades då i utredningsområdet.



Figur 1. Karta över utredningsområdet, markerat med svart, med registreringar i området före utredning 2025. Fornlämningar är markerade med rött, övriga kulturhistoriska lämningar med blått och lämningar med ingen antikvarisk bedömning med grått. Bakgrundskarta: topografiska webbkartan, Lantmäteriet.

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen var att utreda om idag okända fornlämningar kommer att påverkas av det planerade arbetsföretaget. Nyregistrerade forn- och kulturlämningar skulle preliminärt avgränsas inom ramen för utredningen.

Resultaten kommer att användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning, utgöra underlag för eventuella kommande arkeologiska åtgärder samt kunna användas för exploatören, Svenska kraftnäts planering.

Metod och genomförande

Arbetet bestod av en arkeologisk inventering efter de riktlinjer och den praxis som utarbetats av Riksantikvarieämbetet vad gäller registrering och bedömning av påträffade lämningar.

Inventering innebär en systematisk terrängrekognoscering där, förutom rent okulär besiktning, jordsond/pik används för att bedöma t.ex. osäkra härdar och vallar runt gropar med mera. Om så behövs kan spade eller hacka användas för att t.ex. ta bort torvtäcke där man misstänker att spår efter en stenåldersboplats eller järnframställningsplats kan döljas under torven.

Vid registreringen användes GPS kopplad till fältdator med GIS-program. Grunddata i programmet utgjordes av fornminnesregister, fastighetskarta, ortofoto, hillshadebilder (laserdata) och shapefiler med

utredningsområdet. All registrering gjordes digitalt i fält. Nypåträffade forn- och övriga kulturhistoriska lämningar registrerades i Riksantikvarieämbetes Kulturmiljöregister (KMR).

I förberedelsearbetet ingick en genomgång av arkivmaterial och lantmäterikartor etc. för att dels finna uppgifter om intressanta platser men även för att bilda sig en uppfattning om områdets historia och förutsättningar.

Den planerade fältarbetstakten var 0,6 km² per person och dag. Områden med låg potential för lämningar hade en högre fältarbetstakt medan områden med högre lämningspotential hade en lägre fältarbetstakt.

Inga fynd tillvaratogs under utredningen.

Nomenklatur

Forn- och kulturlämningar delas in i fem olika kategorier med olika antikvarisk status.

Fornlämning. Rekvisiten för att en lämning ska vara en fornlämning är följande: En fornlämning är en fysisk lämning efter mänsklig verksamhet under forna tider, som tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Lämningen ska ha *tillkommit* före år 1850. Alla dessa rekvisit måste uppfyllas för att lämningen ska vara en fornlämning. Lämningen ska vara bekräftad i fält och får inte vara en uppgift om en lämning. Fornlämningar är skyddade enligt Kulturmiljölagen (SFS 1988:950).

Möjlig fornlämning. Lämning som kräver vidare utredning för att kunna bedömas eller avfärdas som fornlämning. Lämningen ska vara bekräftad i fält och får inte vara en uppgift om en lämning.

Övrig kulturhistorisk lämning. Lämningar som har ett kulturhistoriskt värde men som inte uppfyller rekvisiten för fornlämningar och därmed inte skyddas av Kulturmiljölagen (SFS 1988:950). Vanligtvis för att de inte kan antas ha tillkommit före år 1850. Dessa lämningar kan fornminnesförklaras av länsstyrelsen om det finns särskilda skäl med hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Vid en exploatering bör hänsyn tas till de övriga kulturhistoriska lämningarna.

Ingen antikvarisk bedömning. Vanligtvis en lämning som är helt undersökt, borttagen utan villkor eller förstörd. Bedömningen gäller även de lämningar som är registrerade utifrån en uppgift om en lämning och som inte är bekräftade i fält, registreringar som utgår på grund av felregistrering eller är överförda till annan lämning.

Ej kulturhistorisk lämning. Anges enbart för lämningstypen Fornlämningsliknande lämning.

Områdesbeskrivning

Utredningsområdet är till stora delar beläget i kuperad skogsmark, men passerar även inägomark och flera byar. Flertalet mindre vattendrag korsas, liksom de större Järpströmmen och Indalsälven.

Området kring utredningen har varit utmärkt till kringliggande byar och har bl.a använts till fäboddrift, slätter, skogsbruk samt jakt och fiske.

Utredningsområdet är ca 19 km långt och 100 m brett och går i befintlig ledningsgata.

Sedan tidigare kända lämningar

Inom utredningsområdet är sju lämningar kända sedan tidigare. Dessa bestod av tre fångstgropar, två fossila åkermarker, en brott/täkt samt en bytomt/gårdstomt.

Kulturmiljöbeskrivning

Järpen har medeltida belägg och omnämns för första gången i slutet av 1400-talet som *herope* och *hierpe* (JHD s. 75 , 217). Flera uppgifter om ödesbölen som ska vara skattelagda under Järpen och Hallen finns i anslutning till utredningsområdet, men platserna har varit svåra att identifiera i samband med fornminnesinventeringen (Fornsök).

Under 1600-talet byggs två skansar i Järpen, i Kulturmiljöregistret registrerade som L1946:9338 samt L1946:9031 och L1946:9730). Järpen blev med sitt läge viktigt ur försvarssynpunkt. Skansarna användes under 1600- och 1700-talen för att överges och raderas på 1800-t. I Mörsil finns också rester av två skansar (Oscarsson 2000).

Vid Järpströmmen anlades 1739 en smälthytta för kopparmalm från Handölsgruvan, varefter den flyttades till Huså. Järpens samhälle växte i och med järnvägens utbyggnad på 1880-t och industrier som vattenkraftstation och pappersmassafabrik etablerades (Oscarsson 2000).



Figur 2. Karta från år 1705 över området kring Järpen med Jerpe Skans markerad. (Lantmäterimyndigheternas arkiv23-und-450).

Tidigare inventeringar, utredningar och undersökningar

Området kring Järpen fornminnesinventerades år 1973 och har inte revideringsinventerats sedan dess. Jamtli gjorde utredningar i trakten 2009 och 2010 samt försommaren 2025, vilka delvis omfattade samma utredningsområde som detta uppdrag. Skogsstyrelsens Skog och historiainventering pågick i Undersåkers socken 2004.

Riksintressen

Inom eller i nära anslutning till utredningsområdet finns inga riksintressen för kulturmiljövården. De närmaste är Undersåker (älvdalsbygd med arkeologiskt intressanta lämningar från järnålder till tidigmodern tid), Kallbygden (fjällnära odlingslandskap med medeltida belägg) och Huså (bruksmiljö, 17- och 1800-tal) som alla ligger inom ett par mils avstånd från utredningsområdet i Järpen (RAÄ 2024).

Vad gäller riksintresse för rennäring ligger ett av Njaarke samebys kärnområden i just Järpen: ”Området omfattas till sin helhet av särskilt viktigt vinterbete. Flera flyttleder genomkorsar området som även innehåller flera uppsamlingsområden.” (Riksintresse för rennäring).

Arkiv-, kart- och litteraturstudier

Inför fältarbetet har en arkiv-, kart- och litteraturstudie genomförts genom att gå igenom följande:

- Lantmäteriets historiska kartor
- Historiska ortofoton
- Hillshade baserad på Lantmäteriets Laserdata Nedladdning, skog
- Skogsstyrelsens Skog och historiaregister
- Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister (KMR)
- Jamtlis tipsregister
- Ortnamnsregistret
- Jamtlis topografiska arkiv
- Relevant litteratur

Studien gav ett tips på ett torp och en fäbod i Skogsstyrelsens Skog och historiaregister. Fäboden fanns även som tips hos Jamtli och är med på historiska kartor. Historiska kartor visade också på platsen för en såg vid Järpströmmen samt namnet Qvarnå kern, vilket indikerade en kvarn i närheten.

Utredningens genomförande och resultat

Fältarbetet utfördes under 13–14 augusti 2025 av arkeologerna Anna Engman och Terese Olofsson.

Den planerade arbetstakten var 0,6 km² per dag. Områden med låg potential för lämningar, det vill säga myr- och våtmarker, hade en högre fältarbetstakt medan områden med högre lämningspotential, bland annat sandiga grusåsar, hade en lägre fältarbetstakt. Den faktiska fältarbetstakten blev 0,6 km² per dag (3 dagsverken).

Vid revidering av tidigare registreringar i Kulturmiljöregistret (KMR) ändrades positioner och antikvarisk bedömning.

L 1946:9635, bytomt/gårdstomt var delvis registrerad inom utredningsområdet. Vid fältbesök kunde inga lämningar konstateras inom den ytan och geometri minskades därför något. Den del som låg utanför utredningsområdet besöktes ej.

L1946:9569, fångstgrop fick bedömningen möjlig fornlämning efter revidering. Detta då gropens storlek och närhet till andra fångstgropar talar för att det är en fångstgrop men den är osäker p.g.a. sin flacka och otydliga form. Tidigare bedömning var övrig kulturhistorisk lämning. Geometrin flyttades 29 m åt VNV.

Positionen för L1946:9002 fångstgrop ändrades, geometrin flyttades 21 m åt VNV.

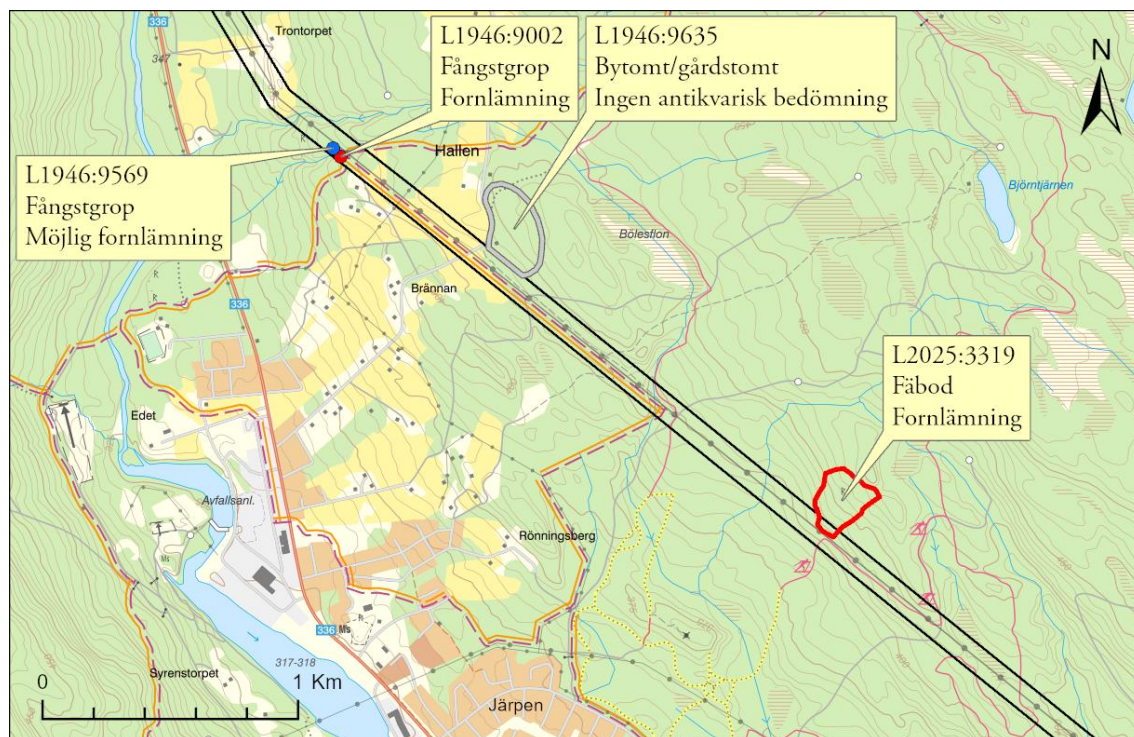
De fossila åkrarna L1945:2506 och L1945:2488 omfattades inte av några ändringar. Inte heller Brott/täkt L1945:2682. De fossila åkermarkerna kunde inte identifieras i sin helhet p.g.a av hög vegetation vid inventeringstillfället. Bedömningen övrig kulturhistorisk lämning kvarstår för samtliga.

En ny lämning registrerades inom utredningsområdet i ett annat uppdrag försommaren 2025. Den består av en fäbodvall, registrerad som område och bedömd som fornlämning. Vallen syns på laga skifteskarta (Lantmäterimyndigheternas arkiv 23-und-34) upprättad 1830 men omnämns redan i akten till karta (Lantmäterimyndigheternas arkiv 23-und-avs74) upprättad 1791. Fäbodvallen omnämnd och skyltad Skansvallen, ligger delvis i utredningsområdet, delvis utanför. I utredningsområdet ligger röjda ytor och röjningsrösen. Två husgrunder är belägna i NÖ delen av fäbodvallen, på höjden utanför utredningsområdet. Hela området är skyddat som fornlämning.

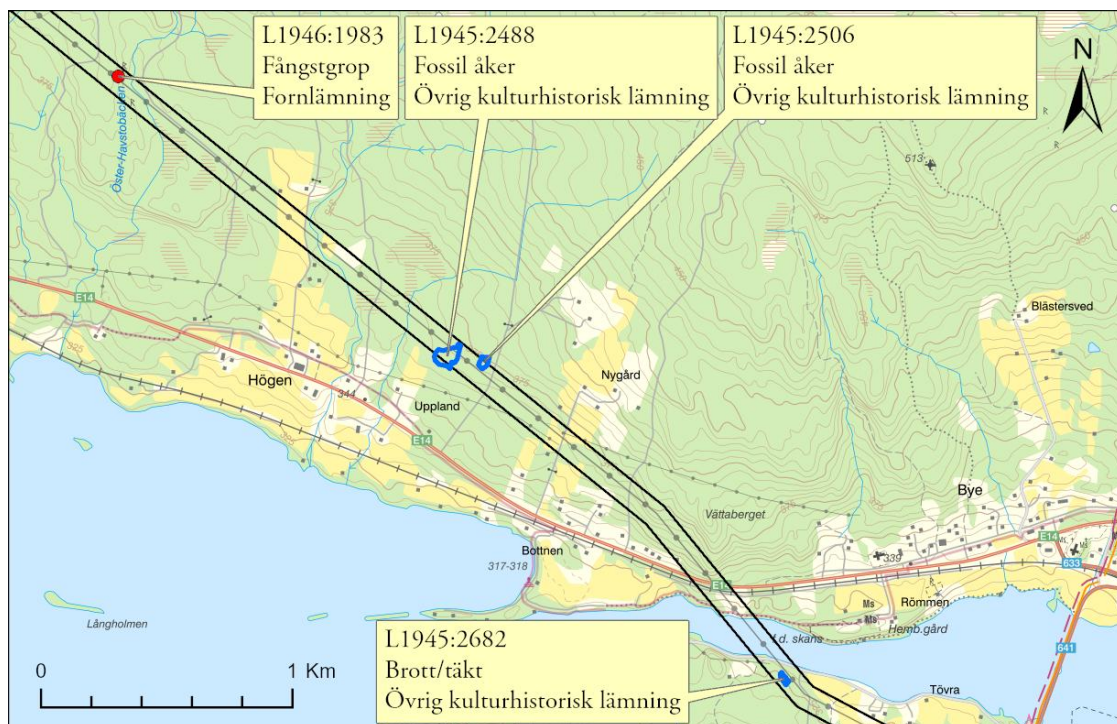
I norra delen av utredningsområdet påträffades i Järpströmmen vad som bedömdes som mycket sentida lämningar efter flottning alternativt lämningar samhörande med kraftverket i norr. Dessa utgörs bl.a av gjutna partier i strömfåran samt huggen sten. Dessa registrerades inte i Kulturmiljöregistret. Av de tips på såg och kvarn som fanns i de historiska kartorna kring Järpströmmen påträffades inget i fält. Sannolikt med anledning av att området använts flitigt i senare tid.

En lägenhetsbebyggelse är registrerad i Skog och historiaregistret söder om Trontorpet (ObjektID 1006062). På platsen är idag en uppställningsplats för gamla bilar. Platsen var vid inventeringstillfället bevuxen med högt gräs och örter. Inga lämningar efter torp kunde konstateras och det har ej påträffats på historiska kartor. Boende i Trontorpet kände heller ej till att det ska ha legat ett torp där.

Fältresultat



Figur 3. Resultat av reviderade och nyregistrerade lämningar inom norra delen av utredningsområdet. Bakgrundskarta: Topografiska webbkartan, Lantmäteriet.



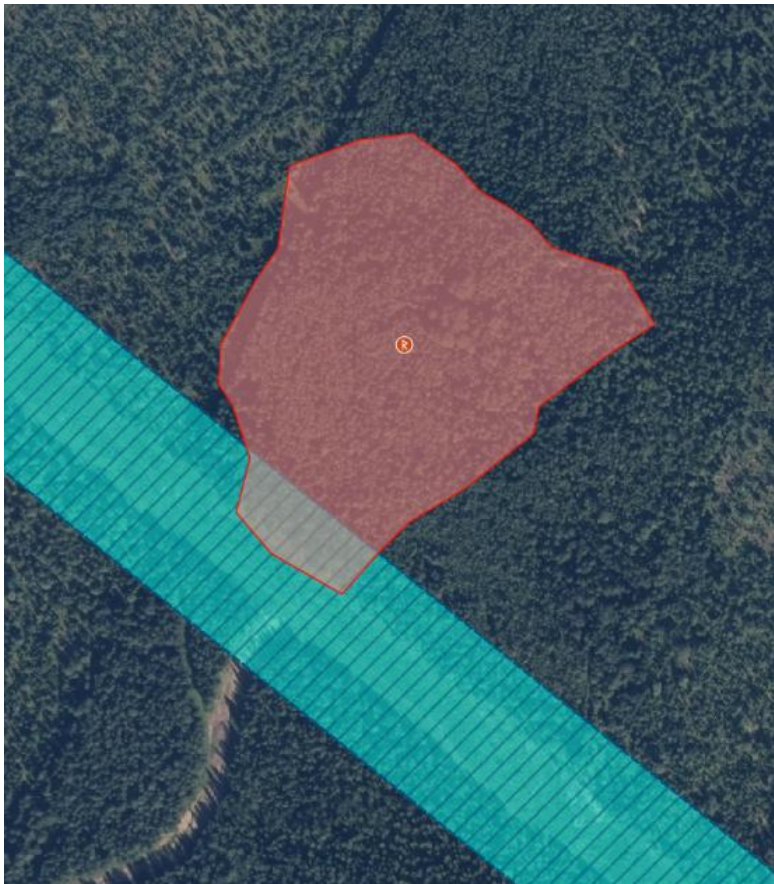
Figur 4. Resultat av reviderade lämningar inom södra delen av utredningsområdet. Bakgrundskarta: Topografiska webbkartan, Lantmäteriet.

Lämningsnummer	Lämningstyp	Bedömning
L1946:9535	Bytomt/gårdstomt	Ingen antikvarisk bedömning
L2025:3319	Fäbod	Fornlämning
L1946:9569	Fångstgrop	Möjlig fornlämning
L1946:9002	Fångstgrop	Fornlämning
L1946:1983	Fångstgrop	Fornlämning
L1945:2682	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
L1945:2506	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning
L1945:2488	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning

Figur 5. Tabell över samtliga lämningar inom utredningsområdet.

Lämningar eller områden som kan vara föremål för ytterligare utredning

Jamtli ser inga behov av fortsatt utredning inom området. Utredningsområdet berör tre fornlämningar och en möjlig fornlämning, bestående av tre fångstgropar och en fåbodvall. Vid eventuella ingrepp i dessa krävs tillstånd från länsstyrelsen. Beroende på vilka arbeten som ska göras och i vilken omfattning kan fåbodvallen, Skansvallen påverkas. Själva fornlämningen ligger inom utredningsområdet, och tangerar nuvarande ledningsgata. Övriga lämningar i form av punktojekt som ligger i utredningsområdet borde vara möjliga att ta hänsyn till genom anpassningar av arbetet med kraftledningen, då positionerna nu ligger rätt i terrängen.



Figur 6. Fåbod L 2025:3319, Skansvallen, läge i förhållande till utredningsområdet i ljusblått. Nuvarande ledningsgata anas som ett ljusare parti utan skog. Ortofoto. Lantmäteriet.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	3700-2025
Jamtli's diarienummer:	20/2025
Uppdragsnummer Fornreg:	202500784
Undersökningstid:	13–14 augusti 2025
Personal:	Anna Engman, Terese Olofsson
Utredd yta:	1,9 km ²
Läge:	N 7024670 E 426115
Koordinatsystem:	SWEREF 99 TM
Dokumentationsmaterial:	Allt dokumentationsmaterial är digitalt och förvaras på Jamtli.
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs
Berörda Lämningsnummer:	Se tabell figur 5

Referenser

Rapporter

Olofsson, K-J. 2010. Moskogen 2010. Åre kommun. Arkeologisk utredning inför planerade kraftledning. Rapport Jamtli 2010:30.

Digitala källor

Jämtland och Härjedalens diplomatarium (1974, 1978). *Andra delen, första häftet. (1405) 1451 - 1475. Andra delen, andra häftet 1476 - 1500.* Utgivet av Jämtlands läns biblioteks diplomatariekommitté. Digitaliserat av Göteborgs universitetsbibliotek. [Diplom – medeltida brev | Jämtlands läns fornskriftsällskap](#) Hämtad 2025-11-19.

Lantmäterimyndigheternas arkiv. <https://historiskakartor.lantmateriet.se>

Oscarsson, Bo. 2000. Järpens historia: <http://www.bo-oscarsson.org/Hjerpens.historia.html>. Hämtad 2025-11-13.

RAÄ 2024. Riksintressen för kulturmiljövården – Jämtlands län (Z). Riksantikvarieämbetet. Dokument uppdaterat 2024-02-15. https://www.raa.se/app/uploads/2024/02/Jamtland-Z_riksintressen.pdf. Hämtad 2025-11-17.

Riksintresse för rennäring. Beskrivning av områden av riksintresse för rennäring. <https://ext-dokument.lansstyrelsen.se/Gemensamt/Geodata/Externa%20dokument/REN/Omr%C3%A5desbeskrivningar%20av%20riksintresse%20f%C3%B6r%20renn%C3%A4ring.pdf>. Hämtad 2025-11-17.

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2025

ISSN 1654-2045

- 2025:1 Mattmars kyrka. Tjärning av spåntak samt tjärning och målning av klockstapel, 2024
Henrik Ylikoski
- 2025:2 Hammerdals kyrka. Restaurering av fönster, 2024
Henrik Ylikoski
- 2025:3 Målning av hållristningarna i Glösa och Gärde. Fornvårdsprojekt, slutrapport 2024
Anna Engman
- 2025:4 Gäddede kyrka. Utvändig restaurering, 2024
Henrik Ylikoski
- 2025:5 Kulturhistorisk inventering av Gamla kyrkogården vid Överluleå kyrka, 2024
Henrik Ylikoski
- 2025:6 Kulturhistorisk inventering av begravningsplatsen Lundagård, 2024
Henrik Ylikoski
- 2025:7 En täppa mellan skog och fjäll. En studie av torpträdgårdar i Norrlands inland
Victoria Bly
- 2025:8 Duveds kyrka. Kulturhistorisk utredning av begravningsplats
Henrik Ylikoski
- 2025:9 Tipsgranskning för Kulturmiljöregistret i Sollefteå kommun 2024
Anna Engman
- 2025:10 Eriksberg – Holmselet. Arkeologisk utredning steg 1, inför anläggandet av vindkraftspark
Anna Engman
- 2025:11 Problematiske gårdstomter
Karl-Johan Olofsson
- 2025:12 Kulturhistorisk inventering av Dikanäs kyrkogård, 2024
Henrik Ylikoski
- 2025:13 Kulturhistorisk inventering av Vilhelmina kyrkogård, 2024
Henrik Ylikoski
- 2025:14 Arkeologiska undersökningar av medeltida agrar bebyggelse i Jämtlands län. Ett kunskapsunderlag
Kristina Jonsson
- 2025:15 Arkeologiska undersökningar av odlingslämningar i Jämtlands län. Ett kunskapsunderlag
Kristina Jonsson
- 2025:16 Mattmar kyrka. Kulturhistorisk utredning av begravningsplats
Victoria Bly
- 2025:17 Kulturmiljöutredning centrala Åsbygden, 2025
Kristina Jonsson och Henrik Ylikoski
- 2025:18 Mora sten och kungsäng – ”en särdeles flärdlös exposition av ett antal stenar”
Mathias Bäck, Kristina Jonsson, Marta Lindeberg och Alexandra Sanmark

- 2025:19 Historiskt fiske i Jämtlands län. Rapport över inledande dokumentationsprojekt 2024
Anders Hansson och Kristina Jonsson
- 2025:20 Flottningslämningar i Fejman
Anna Engman och Kristina Jonsson
- 2025:21 Marby kyrka. Kulturhistorisk utredning av begravningsplats
Henrik Ylikoski
- 2025:22 Medstugan. Utvändiga åtgärder, 2025
Henrik Ylikoski
- 2025:23 Flottningslämningar i Syndan
Terese Olofsson
- 2025:24 Arkeologisk utredning inför kraftledningsbygge i Järpen
Annabell Fogelberg
- 2025:25 Ajaureforsen-Dikanäs. Arkeologisk utredning 2025 inför utökning av kraftnätet
Terese Olofsson
- 2025:26 Långsele. Inventering av kulturhistorisk järnvägsmiljö
Björn Olofsson och Henrik Ylikoski
- 2025:27 Hoting-Svanabyrn. Arkeologisk utredning 2025 inför ny kraftledning
Terese Olofsson
- 2025:28 Kolåsens kapell. Utvändig restaurering, 2025
Henrik Ylikoski
- 2025:29 Arkeologisk utredning steg 1 inom militärt övningsområde i Hågesta
Annabell Fogelberg
- 2025:30 Järpströmmen-Mörsil. Arkeologisk utredning 2025 inför kraftledningsarbeten
Terese Olofsson